

3. Бех І.Д. Світ емоцій у виховній системі В.О.Сухомлинського // Наукові записки. – Випуск 52. Частина 1. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім.В.Винниченка. – 2003. – С.3–5.
4. Карпенко И.М. Катарсическая теория формирования духовной культуры учащейся молодежи// Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе/ Отв.ред.Л.Н.Синельникова и др. – Луганск, 2000. – С.127-142.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка // Вибрані твори: У 5 т. – Т.5. – К., 1977. – С.410-414.
6. Сухомлинський В.О. Бачити себе // Вибрані твори: У 5 т. – Т.5. – К.: Рад.школа, 1977. – С.489-495.
7. Сухомлинський В.О. Біля чистого джерела // Вибрані твори: У 5 т. – Т.5. – К.: Рад. школа, 1977. – С.562-568.
8. Сухомлинський В.О. Виховання обов'язку// Вибрані твори: У 5 т. – Т.5. – К.: Рад. школа, 1977. – С.472-488.
9. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа // Вибрані твори. В 5-ти т. Т.4. – К.: Рад. школа, 1976.– С.7–390.
10. Сухомлинський В.О. Природа, праця, світогляд // Вибр.твори: В 5-ти т. – Т.5.– К.: Рад. школа, 1977. – С.551-562.
11. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. – К.: Рад. школа, 1977.– С.3–279.
12. Сухомлинський В.О. Слово до спадкоємця // Вибрані твори: У 5 т. – Т.5. – К.: Рад. школа, 1977. – С.401-410.
13. Сухомлинський В.О. Школа і природа // Вибрані твори: У 5 т. – Т.5. – К.: Рад. школа, 1977. – С.536-551.

УДК 37.034

Т.П. Тоцька

**ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ:
ДІАЛОГ З В. СУХОМЛИНСЬКИМ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОБОТИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ЯЛИНКА» ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РІВНЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
БРОВАРСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)**

У статті представлено результати роботи експериментального дошкільного навчального закладу «Ялинка» управління освіти Броварської міської ради щодо духовно-морального розвитку вихованців.

The article presents the results of functioning of experimental preschool educational institution "Fir-tree" of educational administration of Brovarysky municipal council concerning the moral and mental development of pupils.

“Вчити дитину відчувати – це найскладніше, що є у вихованні. Школа сердечності, чуйності, доброти – це дружба, взаєморозуміння, повага в дитячому колективі”.

В.Сухомлинський.

Найдорожчий скарб кожного народу – це діти. Адже все починається з дитинства. Саме в дитинстві формуються уявлення про довкілля, накопичуються знання і, що найголовніше, закладаються основи духовності, моралі, засвоюються правила поведінки майбутньої людини в суспільстві. Сумно про це казати, але нині ми переживаємо не лише економічну, а й духовну кризу.

Дитинство – країна безтурботного життя, мрій і сподівань. Як хочеться нам, дорослим, хоч на хвилинку повернутися в ту країну, відчуті її неповторні відтінки краси, де казка є другом, що вчить бути добрими і чуйними, вчить допомагати в складних ситуаціях один одному, вчить розуміти проблеми, давати поради. В.Сухомлинський вважав, що добрі почуття йдуть своїм корінням у дитинство, а людяність, доброта, ласка, доброзичливість народжуються в праці, турботах, хвилюваннях про красу довкілля. Педагогічним ключем до розв’язання проблеми морального виховання В.О.Сухомлинський вважав навчання дитини робити добро без прямих вказівок: “Зроби ось так”.

Твори В.Сухомлинського, його чудові збірки: “Чиста криниця” та “Вічна тополя” є незамінними помічниками в роботі вихователя. А ще педагогам допоможуть такі “норми моральності”, які сформулював В.Сухомлинський у наступних правилах:

“Ти живеш серед людей. Твої бажання, твої вчинки – це радість або хвилювання твоїх близьких. Роби так, щоб людям, які оточують тебе, було добре. Проявляй нетерпимість до зла, будь чутливим до чужого горя.”

У дошкільному віці з’являються передумови до рефлексивного мислення як здатність людини аналізувати свої дії, вчинки, мотиви та співвідносити їх із загальнолюдськими цінностями, а також з діями, вчинками та мотивами інших людей. За В.Сухомлинським, виховання рефлексивного мислення – це насамперед виховання в дитини “відчуття серцем іншої людини”. Необхідно вчити дітей ставити себе на місце інших людей, радіти за успіхи, співчувати невдачам.

У дошкільному віці, коли дитина сприятлива до наслідування, дуже легко, вважав В.О.Сухомлинський, впливати на формування її моральних звичок. Для цього треба наочно, в доступній формі показувати їй наслідки “доброї” та “поганої” поведінки.

Друга норма моральності.

“Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Будь вдячним, плати їм за це добром”.

Вдячність В.Сухомлинський вважав “рідною сестрою” почуттів відповідальності, обов’язку, громадської гідності. Педагог застерігав вихователів та батьків від великої небезпеки – дитячого егоїзму, коли дитина вважає, що люди, які її оточують, створені лише для задоволення її особистих потреб та бажань. У дитинстві, зазначав В.Сухомлинський, малюк має відчуті не лише радощі споживання, а й зазнати задоволення від творення добра іншим. За добро треба платити добром! Ця усвідомлена в дитинстві *істина* – основа моральної вихованості людини на все її подальше життя.

Третя норма моральності.

“Поважай батька й матір”.

Вчений-педагог вважав дитину віддзеркалюванням моральності батьків. Моральна краса людини, або, навпаки, аморальність, починається з родини. Найцінніша, на думку Василя Олександровича, моральна риса гарних батьків, яка передається дітям без жодних зусиль, – душевна доброта матері і батька, їхні бажання і вміння робити людям добро. Значне місце у своїй діяльності В.Сухомлинський відводив проблемі родинного виховання, співробітництву педагогів і батьків у моральному розвитку дитини. У своїх працях Василь Олександрович обґрунтував необхідність формування моральної культури особистості, починаючи з дошкільного дитинства. Для малої дитини весь світ складається з доброго і поганого, правильного і неправильного. В повсякденному житті під впливом емоційного сприймання навколишньої дійсності, наслідування поведінки авторитетних дорослих формується її світогляд, її бачення світу.

Таким чином, ці три норми моральності і є провідними в роботі педагогів садочка з дітьми по моральному вихованню.

В.О.Сухомлинський казав, що добрі почуття повинні сягати своїм корінням в дитинство, а людяність, доброта, доброзичливість народжуються в праці, в турботі, хвилюванні про красу навколишнього світу. Діти потребують доброти, ласки і разом з цим

вони здатні віддавати свою доброту всьому живому. Головне завдання вихователів і батьків – не заважати їм бути чуйними, а навпаки, допомагати зберегти свою доброту на все життя.

В творчості В.О.Сухомлинського червоними нитками проходять дві головні ідеї взаємопов'язані та взаємозалежні між собою: перша – оспівування краси рідної природи у різні пори року, виховання любові до кожної травинки, кожної грудочки рідної землі та оспівування краси людських стосунків – любов до Батьківщини, до батьків, повага до старших, дружба, взаємодопомога.

В.Сухомлинський зазначав: «...переді мною назавжди буде закрито шлях до серця дитини, якщо я не матиму з нею спільних інтересів, захоплень і прагнень. Без прямого, безпосереднього виховного впливу на дітей я, директор, втрачу найважливішу якість педагога-вихователя – здатність відчувати духовний світ дітей.» (3, 9) І підтвердженням сказаного є твір Василя Олександровича «Які ж ви щасливі діти!», в якому головною думкою є те, що діти будуть щасливими в тому випадку, коли їх виховує небайдужий вихователь, вихователь, який вміє помічати красу, не проходить сам мимо див природи, зупиняється, щоб показати ці дива дітям, вихователь з чуйним, лагідним, вразливим серцем.

Для педагога так важливо, щоб будучи дорослим, він не втратив дитячості, вміння дивуватись, помічати і захоплюватись, вміння бачити, спостерігати і мріяти; вміння захопити інших. і в тому числі дітей та розкрити їм таємниці оточуючого світу. Які ж щасливі будуть діти, коли у них буде такий вихователь!

Це перша і основна умова успіху у вихованні дитини дошкільного віку – вихователь за покликом душі!

Кожен з нас береже в пам'яті самі улюблені картини дитинства – яскраві неповторні враження. Вони заховані десь далеко, їх можна побачити тільки закривши очі і прислухавшись до себе. До них варто повертатись знову і знову, щоб перевести подих і зайвий раз нагадати про те, що можна відчути радість і подив від кожної миті, і бути таким, який ти є, і відчувати безмежну свободу, належність світу і єдність з ним.

Щоб перевірити враження дорослих людей про дитинство, в нашому дошкільному закладі була проведена педрада під назвою «Фарби дитинства».

Перед педагогами було поставлено завдання згадати свої враження «з дитинства», відвідування дитсадку, і розповісти, якими вони були позитивними чи мали «гіркоту», що залишив дитсадок в пам'яті дорослих?

Потрібно зауважити, що в нашому колективі є молоді вихователі, які виховувались саме в нашому садочку, і на педраді були присутні їх вихователі. Педрада пройшла надзвичайно жваво і цікаво. Виявляється, що всі ми, дорослі педагоги, тримаємо в пам'яті і хороше, і образи на своїх вихователів, коли їх, дітей, несправедливо «наказали», посварили, образили, і багато приємного – прогулянки до лісу, озера, гаю. Пригадали і те, що раніше, чомусь, сачками ловили метеликів, а зараз навіть і сачків немає і зараз би цього ніколи не зробили б. Пригадали й те, що раніше квітів в лузі було більше, і цвіли вони яскравіше, і день був довшим, і час плинув повільно. «...День у дитинстві здається безконечним, луг – безмежним, поле – безкраїм ...Чого воно так?», запитує герой твору «Зелений луг, квіти, метелики» В.Сухомлинського і тут же ми знаходимо відповідь: «Мабуть тому, що саме в дитинстві перед нами відкриваються найтонші, найніжніші барви рідної землі». І тут важливо, щоб поруч з дитиною був чуйний, небайдужий, з добрим серцем вихователь, саме від нього залежить чи зуміє він розвинути у дітей вміння бачити «дива» природи, вміти помічати їх, не пройти мимо, а зупинитись, помилуватись, помріяти, замислитись «чому воно так?» і знайти відповідь у дорослого, який завжди поруч, рядом, який все знає, який теж «родом з дитинства» і не втратив цього відчуття дитинства.

Василь Олександрович був твердо переконаний в тому, «...що є якості душі, без яких людина не може стати справжнім вихователем, і серед цих якостей на першому місці – вміння проникнути в духовний світ дитини» (3, 12)

Розвиваючи духовну культуру дитини насамперед необхідно розвивати емоційну чутливість, закладати основи моральності, допомагати відчути єдність всього живого на

Землі. В творі «Одно-однісіньке зернятко» ми виводимо для себе наступну філософську думку.

Мати і батько опікуються своєю дитиною, ростять її, пестять, навчають і виховують. І дитина розуміє, що тато і мама – це її захисники, але настає час, коли дитину потрібно віддавати в дошкільний заклад. У дитини виникає перше почуття страху – мама залишає її на чужих людей. І в цей момент роль батьків беруть на себе вихователі. Вихователь – друга мама. Дошкільний заклад і сім'я продовжують опікуватись дитиною, готують її до життя. Діти з допомогою дорослих пізнають світ. Адже дитинство, це та пора, коли вихователі, батьки ознайомлюють дітей з навколишнім світом, ... « саме в дитинстві відкриваються найтонші, найніжніші барви рідної землі» (В.Сухомлинський). Саме в дитинстві діти дуже вразливі, емоційні, чутливі і завдання дорослих знайомити дітей з навколишнім світом, але, разом з тим, оберігати їх, не завдати шкоди дітям, не перевантажувати інформацією і готувати до життя, до виходу в світ. Світ дорослих лякає дітей, тому вихователі і сім'я, в тісній співпраці, роблять все для того, щоб наступний етап – перехід до навчання в школі, був якнайменш болісним для дитини. За час перебування в дитсадку дитина вчиться самостійності, отримує підготовку до виходу в шкільне життя.

В цьому творі піднято дуже важливу проблему – пізнання оточуючого світу дітьми. Ми гадаємо, що в творі порівнюється дитина з маленьким маковим зернятком, яке через свою надзвичайну допитливість випало з макової коробочки і впало на землю. Вихователь же автор порівнюється з зимовою ковдрою. В дошкільні роки вихователь, ніби зимова ковдра, вктує дитину, оберігає її від різних негараздів, навчає, виховує, готує до виходу в світ – в школу. Дбає про те, щоб дитина не боялась висловлювати і відстоювати свою думку, боролась зі злом, розрізняла добро і зло, чинила по-доброму, поважала дорослих і багато інших знань, необхідних для дитини, під час переходу на іншу сходинку життя – перехід до школи. І якщо вихователь докладе багато зусиль в вихованні і навчанні дитини в дошкільні роки, то і виросте гарна дитина, підготовлена до дорослого життя.

Багато людей живуть сьогодні за принципом “Моя хата з краю – нічого не знаю”, навколо нас так і віє байдужістю, заздрістю. І часто це не провина людей, а їхня біда. Бо ж не навчили їх розуміти взаємозалежність людських стосунків, не прищепили ще в дитинстві елементарних навичок спілкування, не сформували таких позитивних і вкрай необхідних рис характеру, як чуйність співчуття, доброта. З цього приводу В.Сухомлинський писав:

“Будити в дитини почуття, виховувати духовні цінності – це не додаток до навчання, а головне завдання школи. Духовний розвиток людини починається з розвитку в неї різноманітних почуттів. Вони зміцнюють волю, розум, формують ставлення до себе, до природи, до праці, до інших людей, роблять людину більш цікавою і оригінальною. А тому треба вчити дітей любити, поважати, співчувати і вміти виражати ці почуття. Це не менш важливо, ніж учити грамоті, письму і рахунку.”

Розуміти чужий біль, співчувати, щиро радіти успіхам інших – це ще не все. Треба вчити дітей робити добрі справи, не вимагаючи похвали, винагороди.

Мораль – дивна наука: її наявність непомітна, але зате відсутність позначається фатальним чином. Здавна джерелом моральності, що оберігає нас від поганих вчинків, вважалася Мудрість. Її основні ознаки:

- не допускати розбіжностей між словом і справою;
- зважувати свої судження і вчинки;
- дотримуватися почуття міри;
- бути завжди собою;
- вдосконалювати душу;
- бути стійким, доброзичливим.

Існує повір'я, що людина неминуче розплачується за зло, що заподіює людям. І в цьому немає ніякої містики. Справа в тому, що зло впливає не лише на того, на кого воно спрямоване, а й на того, хто його робить. Важливі значення мають і такі якості, як: совість і сором, справедливість, почуття честі, порядність і ще багато моральних якостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори.–К.:Радянська школа, 1980.–т.3, ст.10, 12, 87,89.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори.–К.:Радянська школа, 1980.–т.2,ст.275
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори.–К.:Радянська школа, 1980.–т.5,ст.476
4. Сухомлинський В.О. Чиста криниця.–Веселка,1993

УДК 37.017.92

К.Г. Трибулькевич

ВИХОВАННЯ ПРАЦЕЛЮБНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЯК КОМПОНЕНТ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто проблеми морального виховання підлітків, розкрито поняття працелюбності; визначено закономірності, принципи та методи ефективного процесу виховання працелюбності на основі педагогічних ідей В.О.Сухомлинського.

In article are considered problems of the moral teenager`s upbringing, is revealed notion of the industry; the certain regularities, principles and methods of the efficient process of the upbringing the industry on base pedagogical ideas of V.O.Suhomlinskiy.

Нові економічні умови життєдіяльності вимагають підготовки такої особистості, яка б змогла самореалізуватися, знайти гідну роботу, що була б значущою для особистості та корисною для суспільства, духовно збагачувала людину. Проте зниження суспільної ролі таких цінностей як чесність, відповідальність, працелюбність, совісність сприяє проявам безгосподарності, своєкорисності, лихварства, корупції, кумовства на всіх рівнях суспільного життя. Неодмінною умовою розбудови української держави, зростання її добробуту та відродження духовності, є реалізація гуманістичних цінностей.

Дослідженням проблем гуманізації займались І.Бех, В.Білоусова, М.Боришевський, С.Гончаренко, В.Дубровський, І.Дуранов, Г.Жирська, О.Кононко, В.Кузь, Ю.Мальований, І.Найдьонов, О.Ростовцева, О.Столяренко, Ю.Танюхіна, К.Чорна, Т.Шингірей та ін. Особливої уваги заслуговує дослідження питання виховання працелюбності як складової гуманістичної моралі.

Метою статті є дослідження проблем морального виховання підлітків. До кола завдань статті входить обґрунтування поняття “працелюбність”, дослідження сформованості рівня сформованості працелюбності у сучасних підлітків; визначення закономірностей формування працелюбності у позакласній виховній роботі на основі педагогічних ідей В.О.Сухомлинського.

Моральні цінності є вираженням гуманістичної моралі. Під ними ми розуміємо етичну категорію, що характеризує сукупність абстрактних ідей, які втілюють у собі суспільні уявлення про еталон поведінки між окремими людьми і цілими народами в гармонії з внутрішнім “Я” особистості. Стрижневими моральними цінностями є доброта, справедливість, відповідальність, працелюбність.

Активне буття особистості забезпечує сформованість працелюбності. У нових ринкових умовах вона набуває все більшої значущості. Працелюбність – це потреба докладати свою фізичну або розумову енергію на створення та примноження матеріальних і духовних цінностей. Навчити дітей здоровій конкуренції, гуманній підприємливості (такій, що має на меті добробут країни, народу та самого працівника як частки спільноти без шкоди іншому), прищепити ціннісне ставлення до людської праці та її продуктів – одне з найважливіших завдань, що постало сьогодні перед школою.

Підлітки мають усвідомлювати необхідність трудової активності, вияву ініціативи, розуміти і намагатися вирішити економічні та соціальні проблеми суспільства, бути